

ЗЕМЉОТРЕСИ У БОКИ КОТОРСКОЈ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ
XVII ВИЈЕКА

Земљотрес је, више него иједна друга природна појава, одувијек остављао најснажнији утисак на човјека. Познато је да наша јадранска обала спада у зону трусних појава. О земљотресима у прошлости на нашој данашњој југословенској територији сачувано је мало података. Зато сматрам да ће овај чланак о земљотресима у Боки Которској бити од већег интересовања за сеизмологе него за историчаре. То су аутентична свједочанства савременика, незамрачена никаквим божјим провиђењем. То су писали људи који су на земљотрес гледали као на природну појаву. Из описа трусних појава о којима је ријеч у овоме чланку, сеизмолози ће моћи да тачно утврде степен јачине земљотреса. Због тога ће настојати да што вјерније пренесем историјски извор, ограђујући се од оцјене јачине земљотреса, што излази из оквира моје стручности. Наравно, ту још долази у обзир и познавање архитектуре тога доба, јер тада су се куће градиле друкчије и од другог материјала него данас. А то је опет домен који ја не познајем. У сваком случају проучавање земљотреса у прошлости има значаја и за историчаре, који морају не само да констатују појаву него да утврде и какве је посљедице имао земљотрес за привредни и културни живот једнога града.

На основу познатих докумената Котор је доживио два земљотреса и у XVI вијеку, од којих је један био велике разорне снаге. Седамнаестог јуна 1520. земљотрес је погодио Котор. Много кућа је оштећено или срушено али жртава није било. Четрдесет и три године касније, управо 1563, јаки земљотрес потпуно је разорио град. У првом удару срушено је 160 кућа док су остале биле јако оштећене и ускоро су се срушиле. Цео град је претворен у гомилу рушевина. Двије трећине становништва нашло је смрт под рушевинама. Да би трагедија била већа, погинуо је и велики број сељака из околине града који су баш тога дана били дошли на вашар који се сваке године одржавао у Котору. Погинуо је и подеста града Франческо Приули са породицом.¹ То је био најснажнији земљотрес који је Котор доживио у својој историји. Сигурно да је овај земљотрес морао погодити цијелу Боку Которску, али нам о томе нијесу познати никакви подаци. Од тада до почетка XVII вијека није познат ниједан податак о земљотресима у Котору, што не значи да их није било. Затим је почела серија земљотреса који су за луне три године потресали и рушили град. О тим земљотресима сачуван је низ значајних података из пера которских провидура.

Петог августа 1608. јављао је которски провидур Томазо Контарини својој влади у Венецији: „Послије дана Св. Јакова осјетио се јак земљотрес у овом граду, и готово сваки дан од

¹ Sanuto, I Diarii, том XXII, 82. У вијести од 22. јуна 1520.

тада до сада осјећа се понеки земљотрес (иако слаб). Готово сви из града бјеже напоље, док град није остао готово расељен, иако им ја нијесам дозвољавао“. По писању провидура, „овај земљотрес је направио велике рушевине у цијелом граду, а посебно на државним зградама, у износу више од 300 дуката, не рачунајући штету на зидинама изнад градске капије према мору“. Тај дио зидина био је готово цио срушен. Такође је био срушен палас гувернадура, док је кућа у којој је становао камерленг на много мјеста растресена. На шкољу Страдиотима биле су срушене све куће. О људским жртвама у Котору провидур не говори ништа, док је у Херцег-Новом било доста жртава. Провидур Контарини каже: „Исти земљотрес причинио је велику штету у Херцег-Новом. Срушене су готово све куће у граду и добар дио зидина. Много свијета је погинуло, и како се сазнаје, остали су напустили град“.² Одмах послѣје тога Контарини је смијењен и на његово мјесто за ректора и провидура Котора дошао је Франческо Морозини, који у једном извјештају упућеном у Венецију говори о посљедицама земљотреса у Котору. Тако имамо још једно свједочанство о овом земљотресу, па вриједи навести неке појединости из њега. Морозини каже да је зграда у којој станује оштећена. На зиду собе за пријем појавила се једна пукотина, а у другим двјема собама пукотине су широке цио педаљ. Градски бедеми према мору, „који су изграђени на стари начин и много су стари“, знатно су оштећени. Срушена су два војна стана „које је потребно обновити што прије“. На каштелу се појавила пукотина, док је мост на Страдиотима срушен. Само за његову изградњу потребно је 600 дуката. Од тада па за неколике године почео је стравичан и неизвјестан живот Которана, који су свакога часа могли остати под рушевинама својих домова. Земљотреси мање јачине стално су се понављали. Провидур Морозини каже: „Послѣје мога доласка у овај град сваки дан се осјећа земљотрес; посебно за посљедња три дана био је врло јак“.³

Тако је то потрајало неколико мјесеци, док један јачи земљотрес није поново погодио Котор. Петнаестог септембра 1608, у 16,30 часова по италијанском рачунању дана, у граду се осјетио јак земљотрес, који је многе оштећене или од претходног земљотреса растресене куће срушио или још више оштетио. Жртва није било, осим једне старице која је остала затрпана под камењем неке куће, док су два човјека била лакше рањена. Провидуров палас, већ раније растресен, сада је био поново оштећен. Малтер и камење падали су на патос и намјештај. Кућа у којој је становао камерлег остала је раскривена. Цитадела је била потпуно уништена. Градски бедеми, каштел и све друге грађевине још једном су оштећене. Селаци из околине дошли су

² Giuseppe Cappelletti, *Storia della Repubblica di Venezia*, Venezia 1852. вол. VIII, 371.

³ Archivio di Stato di Venezia, Dalm. Rett., ф. 7, Котор, 5. августа 1608.

у Котор да рашчисте рушевине. Народ је био избезумљен од страха; цркве су биле препуне вјерника, а свечане процесије стално су пролазиле закрченим улицама, сматрајући да је то бо-жја казна. Провидур Морозини лијепо је запазио какав утисак земљотрес оставља на људе: „Тачно је да нема ниједне ствари на свијету која може више уплашити људе него ови бичеви, јер у свим другим збивањима, било у рату, куги, глади или другоме, разборитост и ауторитет људи доста вриједе, али у овоме немају никаква значаја“.⁴

Земљотрес је погодио цијелу Боку. Провидур Морозини упутио је једног човјека у Нови да извиди у каквом се стању налази град. По саопштењу те уходе земљотрес је у Херцег-Новом уништио „двије трећине кућа и растресао велики дио зидина изнад мола, али није било жртава. Каштел у граду је цио растресен и на зидинама има једна велика рупа, кроз коју би се могла провући два човјека одједном. Тврђава изнад остала је недирнута“. Становништво је напустило град и склонило се у сусједна насеља. Народ је утекао више из страха, што се прони-јела вијест да ће шпанска флота доћи да опљачка срушени град, него из бојазни од понављања земљотреса.⁵

Од ова два јача и неколико слабијих земљотреса Котор је доста страдао. Земљотреси су престали тек око 23. октобра. После је тога пала је јака киша. Срушиле су се три куће, али нико није страдао. Растресене градске зидине на неким мјестима почеле су да се руше. Тако је срушен један дио зида у дужини од десет корака и два и по у висини.⁶

У Котор је дошао и генерални провидур да извиди стање, утјешти народ и предузме мјере за обнову порушених кућа. Прво је извршен попис штете а затим се приступило обнови најва-жнијих објеката. Прво се почело са оправком и изградњом вој-них и државних зграда. Градски бедеми на многим мјестима били су срушени или нагнути. Зид на магацину оружја био је срушен у дужини од око 70 корака, а на каштелу око 30 корака. Зидине према молу почеле су да се нагињу у дужини од 40 ко-рака. Нагиб је износио од једне до три стопе и пријетила је опа-сност да се сруши. Генерални провидур је сматрао да је зид из темеља потребно саградити.⁷ До краја маја 1609. за обнову града утрошено је само 490 дуката, од чега 100 дуката за поправку провидуровог паласа. Изградња моста на шкољу Страдиоти почела је првих дана јуна.⁸

Земљотреса је било све мање, и кад је свако вјеровао да су потпуно престали, 21. фебруара 1610, око четири сата у ноћи,

⁴ Исто, Котор, 31. августа 1608.

⁵ Исто, Котор, 19. септембра 1608.

⁶ Исто, Котор, 3. новембра 1608.

⁷ A. S. V., Prov. gen. in Dalm. et Alb., ф. 423, Корчула, 30. јануара 1609.

⁸ A. S. V. Dalm. Rett., ф. 8, Котор, 24. маја 1609.

осјетио се потрес праћен вјетром, буром и кишом, али није причињена никаква штета.⁹ Исте године 20. јуна послије подне осјетио се земљотрес који је био јачи од претходног.¹⁰ У извјештајима которског провидура Морозинија нема помена о рушењима приликом ових земљотреса, те се може сматрати да су то били слаби потреси.

Од тада па даље до великог земљотреса 1667. у мени познатим објављеним и необјављеним млетачким изворима нијесам нашао податке о земљотресу у Котору. Ипак сам нашао један интересантан докуменат о подводној вулканској ерупцији у Которском заливу из 1631. Которски провидур Франческо Тјеполо писао је 19. децембра својој влади у Венецији како је у Котору и околини за шест часова непрекидно падала прашина која је прекрила куће, брда и земљу „тако да је све изгледало прашина“. То је могла бити само прашина вулканског поријекла. Падање је почело у десет сати ноћу, вјероватно по италијанском рачунању дана. Прашина је тако густо падала да је наступио потпуни мрак, иако је било ведро вријеме „тако да човјек није могао један другога видјети у близини“. Да се заиста догодила нека мања вулканска ерупција то се може закључити из сљедећих провидурових ријечи: „ОвOME је претходила свјетлост налик на свијећу, одвајајући се са стране (копна) усред дана и пошла је овим каналом у дужини од двије миље и пошто је три пута тонула у море, окренула се према овоме граду (Котору) и обавила један каштел на обали Соранцо, не без страха страже, а затим је нестала“. Појава је изазвала снажан утисак на Которане. Провидур Тјеполо је наредио да се за 48 часова у свим црквама изложе свети сакраменти.¹¹

Четири године касније, управо ујутру 3. децембра 1635, јак земљотрес задесио је Будву, која је према млетачким изворима раније остала поштеђена од разарања када је Котор страдао. Жртвама није било много; погинуле су неколике жене. Которски провидур Антонио Молин ускоро послије удеса упутио је у Будву капетана Бернарда Виталбу да утврди штету коју је причинио земљотрес. Из тог извјештаја сазнајемо да је доста приватних зграда оштећено, као и градске зидине. Зид на каштелу према Широком био је срушен на једном мјесту у дужини од пет корака. Кула на којој је била постављена артиљерија на више мјеста је била напукла и пријетила је опасност да се сруши. Зид на каштелу према граду био је јако оштећен и да би се осигурао са те стране да не падне требало је уз њега подићи зид у висини од четири корака. На зидинама према брежуљку Св. Спаситељ, гдје се налазила црква Св. Богородице, појавила се пукотина ширине лакта и пријетила је опасност да се сруше и

⁹ A. S. V. Dalm. Rett., ф. 9, Котор, 1. марта 1610.

¹⁰ Исто, Котор, 20. јуна 1610.

¹¹ A. S. V., Dalm. Rett., ф. 36, Котор, 19. децембра 1631.

зид и црква. Куле према копну су попуцале и напола су се срушиле. Војник који је био на стражи у кули за вријеме земљотреса пао је на земљу, али је остао жив. У спаваћој соби ректора града срушила се греда и дио зида, тако да кућа није била више употребљива за становање. Такође је оштећена и кућа у којој је био смјештен капетан са војском. По ријечима провидура Молина, „онај град је сада остао, не само изложен непријатељским нападима и подложен нападима опаких сусједних људи, него му пријети опасност од куге која влада у сусједној турској земљи“.¹² Ово је посљедњи податак о земљотресима у Боки Которској у првој половини XVII вијека.

Г. СТАНОЈЕВИЋ

ЈЕДНО ОРИГИНАЛНО ПИСМО ВЛАДИКЕ ВАСИЛИЈА НА ЛАТИНСКОМ ЈЕЗИКУ

У честом кореспондирању са представницима млетачких власти у Боки, или са генералним млетачким провидуром за Далмацију, па и са млетачким сенатом, владика Василије — као што су то радиле и друге црногорске владике прије и после њега — увијек је употребљавао српски језик; зато су писма црногорских владика млетачке власти давале на превод својим драгоманима, који су их преводили увијек на италијански језик. Међутим, једно писмо владике Василија од октобра (без назнаке дана) 1755, адресирано ванредном провидуру за Млетачку Албанију Јустинијану Boldù, налазимо написано на латинском језику. То је оригинално писмо, што се констатује и из својеручног потписа владике Василија, а сем тога, на њему, наравно, нема иначе обавезне знаке „превод“, као што је случај са свим његовим, као и других цетињских владика, преведеним писмима на италијански језик.

Горњим писмом, после уобичајених куртоаских формула, уз наглашавање обостраног пријатељства и искрености, владика Василије моли ванредног провидура да нареди Паштровићима да му поврате 250 златника које им је био исплатио за земљу коју је од њих купио, а чијег се власништва морао одрећи по његовом захтјеву, или пак да му млетачке власти намире ову суму.

Ово писмо на латинском језику које, колико нам је познато, представља усамљен случај у кореспонденцији цетињских владика, сматрамо вриједним донијети у цјелости:

»*Illustrissime Domine Providor (!) Extraordinari (!) Justinian (!) de Bold (!), Domine mihi colendissime,*

Memor sum semper amicitiae vestrae erga me primum exhibitae ac modernaе benevolentiae. hisce brevissimis codicillis cum

¹² A. S. V., Dalm. Rett., ф. 40, Котор, 20. децембра 1635.